

УДК 37.013 : 796

Сущенко Людмила Петрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри валеології Запорізького державного університету, пошукувач відділу педагогічних технологій неперервної професійної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: інформаційний аспект

В статті розглядаються основні поняття підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. Аналізуються якості, які повинні бути притаманні майбутнім викладачам. В роботі автор приділяє увагу інформаційному аспекту розвитку методик професійної підготовки та підкреслює необхідність використання глибоких психолого-педагогічних та науково-технічних засобів для досягнення поставленої мети. Зазначається, що оволодіння сучасними інформаційними технологіями є одним із головних компонентів професійної підготовки кожного спеціаліста.

General notions about the preparations of the future teachers of physical training & sport are under the author's consideration. Personal qualities necessary for future teachers are analyzed. The author pays attention to the informational aspect of the development of the professional preparation and underlines the necessity of using deep psychological & pedagogical means for reaching the purpose. She indicates that mastering of contemporary informational technology is one of the main components of the professional preparation for every specialist including physical training & sports.

Професійній підготовці майбутнього педагога дослідники приділяють значну увагу і доводять, що далеко не кожна людина може стати викладачем, бо його діяльність багатогранна і вимагає від людини глибоких знань, високої моральної культури, чітко вираженої професійної спрямованості, розуміння теорії та практики навчання і виховання. Відповідно до висновків вчених робота викладача буде успішною тільки у тому випадку, якщо головні якості його особистості відповідають характеру професійної діяльності. Слід зазначити, що в останні 40 років ведуться інтенсивні пошуки шляхів відбору й групування наборів властивостей та якостей, формування яких заслуговує на увагу у системі вузівської підготовки. Зокрема, у 1980 році Мінвуз СРСР зробив спробу розробити і ввести у дію кваліфікаційні характеристики фахівців з вищою освітою. Це було важливим кроком у вирішенні проблеми цільової підготовки спеціалістів, але надмірна лаконічність характеристик і, як наслідок, неконкретність, не призвели до конкретних результатів.

Безумовно, за цей короткий час активних дій дослідників напрацьовано солідний теоретичний та експериментальний матеріал з питань щодо

професіограми праці викладача. Одночасно проблема залишається актуальною, її не можна вважати достатньо вивченою в силу декількох причин. По-перше, у реальному процесі підготовки викладача запропоновані професіограми не спрацьовують через те, що вони є неоднозначними та невизначеними. До того ж, перелік у них окремих видів робіт викладача постійно поширюється за рахунок їх дроблення. Різноманітність застосованих термінів, понять та критеріїв також посилює неоднорідність професіограм, що розробляються. Важливо підкреслити, що історико-методологічний аналіз проблеми розробки професіограми фахівця теж висвітлює її багатоаспектний характер та наявність різних підходів дослідників до розробки професіографічної структури праці викладача. Так, професіографія, як метод вивчення структури та змісту професійної діяльності (С. Місечко та П. Самойленко), у 20-тих роках ХХ століття широко використовувалася для визначення вимог, що ставить професія до здібностей людини [1]. Саме у цей час склалося два альтернативні підходи до педагогічної діяльності, які зафіксовані у крилатих виразах: "вчителем народжуються" та "вчителем стають". Прихильникам першого підходу було

притаманне перебільшення ролі природного фактору у формуванні педагога, відповідно до другого підходу важливим фактором становлення викладача визначалася його фахова підготовка.

На початку 30-х років XX століття ці положення різко критикуються, визрівають принципово нові підходи до вивчення професійної діяльності. У структурі професійної придатності робітника, поряд з формально-психологічними функціями, більшу вагу набувають функції спрямування особистості, її світогляд та ставлення до професії.

Починаючи з 50-х років XX століття, спостерігається швидке зростання публікацій, присвячених проблемі становлення молодого викладача, в яких висвітлюється палітра його поглядів, концептуальний, методичний та організаційний пошук шляхів його підготовки як творчої особистості. Саме у цей час з'являються солідні монографічні дослідження Ф.Гоноболіна, Н.Кузьміна, А.Щербакова, які дають змогу значно активізувати розробку професіограми викладача.

У 70-их роках XX століття з'являються праці Ю.Алферова, Є.Осовського, В.Сластьоніна, Л.Спіріна з варіантами професіограм викладача та класного керівника.

Слід зазначити, що сьогодні, на жаль, немає єдиного підходу до методології та методики створення професіограми фахівця фізичного виховання та спорту в цілому, а відповідно до рівня його професійних знань ця робота ведеться фрагментарно.

Своєрідною технологічною картою підготовки фахівців у вищому навчальному закладі був так званий навчально-методичний комплекс дисциплін (НМКД), який виникнув спочатку як засіб фіксації досвіду педагогічної діяльності, але з часом перетворився у важкий тягар для викладачів. Слід зазначити, що форма відірвалася від змісту. Такий відрив був неминучим, бо протягом багатьох десятиріч методична діяльність у вищій школі, на жаль, була на другому плані. Процес навчання не був предметом дослідження з боку науковців. Вимоги до якості підготовки фахівців зростали, а рівень культури педагогічного процесу падав. Важливо підкреслити, що сама ідея НМКД народилася як реакція на педагогічну недоробку вищої школи, коли були загублені традиції кращих вітчизняних педагогічних та інженерних шкіл.

Тому одним з головних завдань професійної підготовки викладачів, для вирішення якого необхідні як глибокі психолого-педагогічні, так і науково-технічні знання та уміння, є розробка

високоякісного навчально-методичного забезпечення процесу навчання. Як цілком слушно зазначають П.Самойленко, А.Сергєєв, Л.Сергієн-ко, ілюстративно-пояснювальна діяльність викладача прилюбій формі навчальних занять, яка сама по собі є мистецтвом, виступає лише додатковим засобом пояснення, поглиблення, розвитку, конкретизації того основного матеріалу (подання основ теорії, наукових фактів, явищ, процесів, моделей та гіпотез, а також типових, найбільш раціональних та результативних засобів, прийомів, методів, що складають зміст дисципліни), який у вигляді спеціальних посібників готується викладачем для забезпечення аудиторної та самостійної навчальної роботи кожного студента у процесі вивчення ним даного навчального матеріалу [2].

Наступ інформаційного періоду розвитку світової спільноти означився потужним сплеском в інформатизації педагогічних засобів навчання та подальшим поглибленням у використанні психологічних засобів.

Соціотехнічна система XXI століття реалізується як процес тотальної інформатизації суспільного життя шляхом якісно нового розподілу суспільної праці та якісно нових технологій. Мета інформатизації суспільного життя полягає у підвищенні ефективності експлуатації ресурсів суспільства шляхом системної комп'ютеризації усіх етапів життєвого циклу інформації – її створення, накопичення, зберігання, обробки та використання. Інформація стає таким же стратегічним ресурсом сучасного суспільства, яким були продукти харчування в аграрному суспільстві або енергетичні ресурси в "індустріальному".

Сучасна стратегія прогресу передових країн світу базується на концепції всебічного культурного, інтелектуального, професіонального, фізичного розвитку потенціалу особистості. При цьому у реалізації її цілей головне місце відводиться системі освіти. Сьогодні завдяки підвищенню рівня освіти населення розвинуті країни світу мають майже половину валового національного продукту [3].

Стан інформаційного середовища у вирішальній мірі залежить від ступеня освіти у країні. Одним із головних інструментів, що відкриває нове розуміння освіти, є сучасні інформаційні технології. Вони дають змогу змінити системні властивості багатьох найважливіших компонентів нашого буття. Слід особливо наголосити на тому, що розробка стратегії використання інформаційних технологій у сфері освіти – одна із ключових проблем стратегічного планування як на національному, так і на

глобальному рівні [4].

Потреба суспільства у кваліфікованих спеціалістах, які володіють арсеналом засобів і методів інформатики, перетворюється у провідний фактор освітньої політики [5]. Цілеспрямована реалізація цієї потреби неможлива без залучення інформаційного компоненту у систему підготовки майбутнього спеціаліста. Це цілком відноситься і до фахівців фізичного виховання та спорту. Сьогодні не секрет, що більшість з них не підготовлена до праці в умовах інформатизації як професійно, так і психологічно. До цього часу не розроблена педагогічна концепція підготовки фахівців в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, яка потребує внесення значних корективів у фізкультурну освіту. Необхідно, щоб фахівець галузі мав чітку уяву про те, де і з якою метою використовувати можливості персонального комп'ютера, які програмні продукти повинні це забезпечити, як працювати в умовах інформатизації суспільства. У зв'язку з цим логічно заключити, що ці вимоги повинні знайти своє віддзеркалення у кваліфікаційних характеристиках фахівців, у вимогах державних стандартів освіти нового покоління.

Інформатизація фізкультурної освіти, на думку П.Петрова, повинна бути спрямована на досягнення двох головних цілей:

- перша як найбільш пріоритетна з позицій сьогодення і на найближчу перспективу – підготовка фахівців для майбутньої професійної діяльності в умовах інформатизації суспільства;
- друга – підвищення рівня підготовленості фахівців завдяки удосконаленню технології освіти на основі використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій [6].

До недавнього часу, коли вміння використовувати інформаційні технології не було важливим фактором у професійній діяльності фахівця, інформаційна підготовка на факультетах фізичного виховання зводилась до "прослуховування" невеликого, малопрофесійного орієнтованого курсу типу "інформатика". На жаль, цей курс проводився без наявності достатньої матеріально-технічної бази, що зовсім не відповідає вимогам ХХІ століття.

Головними завданнями інформаційної підготовки, на думку П.Петрова, сьогодні мають бути такі:

- узагальнення та поглиблення теоретичних знань про головні поняття та методи інформації як наукової дисципліни;
- вивчення та засвоєння основ та засобів зберігання,

обробки та передачі інформації з використанням комп'ютерів;

- формування вмінь та навичок праці роботи на персональному комп'ютері;
- осягнення методів праці з інформаційними та комунікаційними технологіями;
- вивчення та засвоєння методів і засобів використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності [6].

Важливо підкреслити, що забезпечення необхідного рівня інформаційної культури фахівця не може бути метою тільки однієї навчальної дисципліни, необхідно впровадження сучасних інформаційних технологій в усі спеціальні дисципліни. Це потребує відповідного рівня професійної підготовки професорсько-викладацького складу, його знайомства з потенційними можливостями цих технологій, вміння використати їх у своїй практичній та науковій діяльності.

Огляд творчих наробок вчених (О.Воробйова, Ю.Железняк, І.Роберт, А.Федоров) свідчить про те, що у теперішній час вимальовуються основні напрямки використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності фахівців фізичного виховання та спорту [7]. До них можна віднести: створення та використання програм контролю і самоконтролю знань з різних спортивно-педагогічних дисциплін; створення навчальних мультимедія-систем; розробка та використання інформаційно-аналітичних баз даних; моделювання комп'ютерних змагань, тактичних дій та педагогічного процесу; використання інформаційних технологій для обслуговування змагань; використання інформаційних технологій у рекламній, видавничій та підприємницькій діяльності; використання інформаційних технологій в організації та проведенні наукових досліджень; використання автоматизованих методів психодіагностики; використання автоматизованих методів спортивно-педагогічної діяльності; використання автоматизованих методів функціональної діагностики; створення програм дистанційного навчання.

Аналіз сучасного стану освітньої сфери на основі передових інформаційних технологій показує, що два фактори – технологія та теорія навчання – діють без належного зв'язку між собою [8]. Для професійної підготовки фахівців важливо, щоб у навчальний процес входили не просто нові технічні засоби, а нові освітні технології, що націлені на

вирішення освітянських завдань. Це означає, що освітні технології повинні бути глибоко осмисленими з позицій педагогічної науки, теорії навчання, теорії і методики фізичного виховання та спортивного тренування, що значно посилює необхідність проведення глибоких досліджень у цій галузі.

Значне місце у професійній підготовці фахівців фізичного виховання та спорту можуть зайняти глобальні телекомунікаційні мережі, наприклад, Інтернет, завдяки яким створюються якісно нові можливості для студентів та професорсько-викладацького складу: проведення телеконференцій; обмін інформацією; організація сумісних досліджень у різних навчальних закладах; організація консультативної допомоги майбутнім фахівцям із науково-методичних спортивних центрів; організація мережі дистанційного навчання; формування вміння знаходити інформацію із різних джерел, банків даних, передавати та обробляти її.

Важливо те, що викладачі вищих навчальних закладів завдяки сучасній техніці мають змогу не просто досягати окремі дидактичні цілі, використовувати різні види навчальної роботи, а цілеспрямовано проєктувати навчальне середовище. Спостерігається якісний зсув в існуючих сьогодні відносинах між викладачами та студентами. Комп'ютери виступають самостійним партнером у навчальному процесі.

Тому інформатизація фізкультурної освіти висуває якісно нові вимоги до професійних якостей та рівня підготовки фахівців. Для цього, на думку П.Петрова, необхідно:

- розробити педагогічну концепцію підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в умовах використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій;
- розробити основні вимоги до інформаційної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту для подання у кваліфікаційні характеристики і у державні освітні стандарти нового покоління;
- проводити наукові дослідження з метою вивчення сучасних інформаційних та комунікаційних каналів у підготовці фахівців фізичного виховання та спорту;
- планомірно здійснювати підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу з питань використання сучасних інформаційних технологій у фізкультурній освіті;
- цілеспрямовано вирішувати питання, що пов'язані з оснащенням навчальних закладів відповідними технічними засобами та комунікаціями.

Важливо підкреслити, що психологічне обґрунтування проблеми професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту з позицій сьогодення набуває особливої актуальності [9]. Найбільш вагомими для вирішення цієї проблеми є,

на наш погляд, здобутки загальної психології професійної діяльності на таких напрямках, як:

- обґрунтування системної методології психологічного аналізу, моделювання та проєктування діяльності (В.Вавілов, В.Венда, Г.Зараковський, В.Зінченко, А.Карпов, А.Крилов, Б.Ломов, В.Муніпов, В.Понамаренко, В.Рубахін, Г.Суходольський, В.Шадріков, П.Шлаєн);
- інженерно-психологічне проєктування та оцінка засобів віддзеркалення інформації, систем автоматизованого управління, поділ функцій між людиною та автоматикою, компановки робочого місця оператора (А.Галактіонов, Н.Завалов, Г.Зараковський, В.Зінченко, І.Литвак, В.Понамаренко);
- дослідження функціональних станів людини в діяльності, розробка методів їх оцінки та корекції (Ф.Горбов, Л.Дика, В.Медведев);
- дослідження психологічних особливостей трудової діяльності спеціалістів у нормальних та екстремальних умовах (В.Бодров, Л.Дика, В.Маришук, В.Медведев, Л.Хачатур'янц);
- обґрунтування теорії, методології і практичних рекомендацій з професійної орієнтації, відбору та підготовки фахівців (В.Бодров, Т.Джамгаров, В.Дружинін, Є.Клімов, К.Платонов);
- дослідження професійної і функціональної надійності людини-оператора (В.Бодров, А.Губінський, М.Котик, Б.Ломов, В.Небиліцин, Г.Нікіфоров, В.Понамаренко, Ю.Фокін).

Підготовка викладачів неможлива без використання принципів образного уявлення інформації, тому особливо велике значення для нас мають результати дослідження образних компонентів сприйняття і мислення. Саме вони внесли суттєвий внесок у розробку проблем константності сприйняття, механізмів інформаційного пошуку, знаходження й розпізнавання сигналів, вивчення вербальних компонентів мислення. Крім того, значення для нас мають результати дослідження проблеми оптимального кодування інформації, що дозволили більш повно представити сприйняття як активний процес, в основі якого лежить властивість перетворення пізнавальних знаків, скорочення їх числа шляхом синтезування у нові оперативні одиниці.

Таким чином, досягнення сучасними інформаційними технологіями стає одним із головних компонентів професійної підготовки кожного спеціаліста, у тому числі і у галузі фізичної культури та спорту, що потребує розробки і впровадження в навчальний процес професійно орієнтованих програм і курсів, спрямованих на оволодіння основами необхідних знань і накопичення особистого досвіду їх використання у своїй професійній діяльності.

Література

1. Мисечко Е.Н., Самойленко П.И. Теоретические основы профессиограммы преподавателя физики // Специалист. – 1997. – №9. – С. 33-34.
2. Самойленко П.И., Сергеев А.В., Сергиенко Л.Г. Психолого-педагогические аспекты формирования профессиональной направленности обучения // Специалист. – 1999. – №7. – С. 32.
3. Кинелев В.Г. Объективная необходимость. История, проблемы, перспективы реформирования высшего образования России. – М.: Республика, 1995. – 328 с.
4. Тихонов А.Н. Национальная система образования при переходе к информационному обществу // Проблемы информатизации высшей школы. – 1998. – Бюллетень № 1-2. – С. 11-26.
5. Концепция информатизации сферы образования Российской Федерации // Проблемы информатизации высшей школы. – 1998. – Бюллетень № 3-4. – С. 13-14.
6. Петров П.К. Современные информационные технологии в подготовке специалистов по физической культуре и спорту // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 10. – С. 7.
7. Железняк Ю.Д., Воробьева Е.Л. Факультеты физической культуры: от информационного обеспечения – к информационным технологиям // Новые направления в системе подготовки специалистов физической культуры и спорта и оздоровительной работы с населением. – Ижевск, 1999. – С. 180-183; Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 205 с.; Федоров А.И. Информатизация высшего физкультурного образования: проблемы и пути решения // Физическая культура: состояния, перспективы, проблемы. – Челябинск, 1999. – С. 58-60.
8. Петров П.К., Дмитриев О.Б., Широков В.А. Обучающая мультимедия-система по восточным единоборствам (на примере каратэ-до) // Теория и практика физической культуры. – 1998. – №11-12. – С. 55-58; Роберт И.В. Перспективные направления научных исследований в образовании // Новые направления в системе подготовки специалистов физической культуры и спорта и оздоровительной работы с населением. – Ижевск, 1999. – С.180-183.
9. Григорьянц И.А. Совершенствование психологического образования будущего тренера в системе физической культуры и спорта // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 10. – С. 53-55.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2000